

Krimoorlog

1853 | 1856

KRIMOORLOG

Een vergeten wereldoorlog

ANNE DOEDENS
LIEK MULDER

WalburgPers

Zesde deel van de serie *Oorlogsdossiers*. Eerder verschenen:

Frans-Duitse Oorlog 1870-1871. De Moeder van de Grote Oorlog

Engels-Nederlandse Oorlogen 1652-1674. Door een zee van bloed in de Gouden Eeuw

Slag in de Javazee 1941-1942. Oorlog tussen Nederland en Japan

Zesdaagse Oorlog Juni 1967. De Israëliëse 'herscheping' van het Midden-Oosten

Tiendaagse Veldtocht 1830-1839. Burgeroorlog in het Koninkrijk der Nederlanden

Afbeeldingen omslag:

Voorzijde boven: Een kamp van Britse en Franse soldaten. Foto van Roger Fenton. Library of Congress, Washington C.C..

Voorzijde onder: Detail van het schilderij *The Thin Red Line* uit 1881 van Robert Gibb (1845-1932). National War Museum Edinburgh Castle.

Achterzijde: Gaspare Fossati, *Aya Sofia Constantinople, As recently restored by Order of H.M. the Sultan Abdul Medjid* (London 1852).

Omslagontwerp: Erwin Bomans^{BNO} Leucq!, Hof van Twente

Vormgeving binnenwerk: Andre Klijsen, Villa Y, Henxel

- © 2018 Anne Doedens & Liek Mulder,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
- © 2018 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462492417

NUR 680

INHOUD

<i>Vooraf</i>	6
Proloog	14
1 De Krim – Eeuwenlang een twistappel	19
2 Het kruitvat en de hoofdrolspelers – 1815-1853	27
3 De oorlog ontbrandt – Najaar 1853	54
4 Oorlog op vele fronten – 1854	79
5 Oorlog op de Krim – 1854-1855	136
6 Einde van de oorlog – 1855-1856	154
7 Nederland en de Krimoorlog	170
Epiloog – Beeldvorming en werkelijkheden toen en nu	176
<i>Bibliografie en websites</i>	181
<i>Register</i>	186

VOORAF

Een ‘verdrongen wereldoorlog’ was de term die de Duitse historicus Golo Mann (1909-1994) gebruikte om de Krimoorlog te typeren, een oorlog die veel meer was dan een lokale gebeurtenis. Het was in zekere zin een modern conflict op wereldschaal, al lang verdwenen uit het collectieve geheugen, vandaar de titel en ondertitel van dit boek: *Krimoorlog. Een vergeten wereldoorlog*.

Qua schaal, aantallen deelnemers en de op het spel staande belangen, kan de Krimoorlog in bepaalde opzichten worden gezien als een opmaat naar de Grote Oorlog van 1914-1918. In deze oorlog werden contouren van een naderende *volstrekt andere* tijd zichtbaar. De geursiveerde woorden *volstrekt andere* gebruiken we zeer bewust. In het midden van de negentiende eeuw werd duidelijk dat een nieuwe tijd aanbrak, niet alleen op het gebied van oorlogvoering, maar ook in maatschappelijk en economisch opzicht. De Great Exhibition van 1851 in het roemruchte Crystal Palace in Londen, gewijd aan de ontwikkeling van cultuur en industrie, was de eerste echte wereldtentoonstelling en werd door zes miljoen mensen bezocht. In 1853, het beginjaar van de Krimoorlog, benoemde de Franse keizer Napoleon III baron Haussmann tot prefect van het departement van de Seine; hij liet de boulevards aanleggen die het moderne Parijs kenmerken. In hetzelfde jaar verscheen het eerste deel van Arthur de Gobineaus *Verhandeling over de ongelijkheid van de menselijke rassen*, een van de bronnen van het racisme dat in de twintigste eeuw afschuwelijke sporen zou achterlaten. In 1854 werd de eerste Alpenspoorweg gebouwd. In 1855 publiceerde Ludwig Büchner, de succesvolste vertegenwoordiger van het natuurwetenschappelijk materialisme, zijn *Kraft und Stoff*. In hetzelfde jaar ontdekte David Livingstone in Afrika de Victoriawatervallen. Het jaar daarop zag het boek *L’Ancien Régime et la Révolution* van Alexis de Tocqueville het licht. Daarin werd betoogd dat de Franse Revolutie de Fransen niet losmaakte van het verleden. De ontwikkeling van een moderne, krachtige centrale regering – ook Lodewijk XIV had zich daar al voor ingespannen – werd niet gestopt.

In deze opsomming passen ook elementen van de Krimoorlog, zoals de rol van moderne massamedia en van fotografie. Daarnaast werden voor het eerst in een zeeslag ontploffende granaten gebruikt en pogingen ondernomen de medische zorg voor gewonde en zieke militairen te verbeteren.

Vaak is de Krimoorlog gezien als een reddingsboei voor het in verval zijnde Osmaanse of Ottomaanse Rijk, bedreigd door een agressief en expansionistisch Rusland. Om die reden zou een land als Groot-Brittannië dat rijk hebben gesteund. De Engelse historicus A.J.P. Taylor meent echter, dat Engeland Rusland slechts bestreed uit naïjver en om door het verslaan van Rusland het Europese evenwicht te herstellen. Daarbij kwam, voegt Taylor toe, dat Ruslands defensie te land en ter zee zwak was.

Het Ottomaanse Rijk omvatte in het midden van de negentiende eeuw het huidige Turkije, een groot deel van het Midden-Oosten, Noord-Afrika – met uitzondering van Algerije en Marokko – en het overgrote deel van de Balkan. Qua grondgebied indrukwekkend, in werkelijkheid een reus op lemen voeten. De Russische dreiging voor de Ottomanen was niet uit de lucht gegrepen, maar vormde slechts een deel van de achtergronden van deze oorlog. Er speelde meer, met name het op het Wener Congres (1814-1815) ontworpen congressysteem, beter bekend als het Concert van Europa, een reactie op de veroveringsoorlogen van Napoleon I. De essentie van dit Europese Concert was het creëren en in stand houden van een machtsevenwicht in Europa, voorkomen dat Frankrijk of een ander Europees land het continent zou gaan domineren. Het samenvoegen van Nederland en het latere België tot het Verenigd Koninkrijk van koning Willem I, was een onderdeel van dit streven. De Grote of Quadruple Alliantie en de Heilige Alliantie droegen eraan bij dat er gedurende een aantal decennia geen ernstige conflicten tussen de grote Europese mogendheden uitbraken.

Typend voor de vredeswil van de grote mogendheden was dat het verslagen Frankrijk opmerkelijk snel na 1815 in de gelederen van deze allianties werd opgenomen. Het conservatisme van Lodewijk XVIII (1814-1824) en Karel X (1824-1830) droeg daar in sterke mate aan bij. Ondanks revolutiegolven en -golfjes in de jaren 1820-1823 en 1829-1832, inclusief de Julirevolutie in Frankrijk (1830) en de Belgische Opstand (1830) die leidde tot het uiteenvallen van het Koninkrijk der Nederlanden, bleef het Europees machtsevenwicht tot het midden van de negentiende eeuw intact. Daar deed ook de Rijnncrisis van 1840 niets aan af, toen de Franse regering-Thiers er zonder succes op uit leek te zijn de Rijn als oostgrens in ere te herstellen. Ook spanningen in het Oostenrijk van de Habsburgers kregen niet de kans te escaleren. Weliswaar was nationalisme inmiddels een gekend fenomeen en daardoor een potentieel gevaar voor de ‘veelvolkenstaat’ Oostenrijk, maar het bedreigde in de eerste helft van de negentiende eeuw nog niet werkelijk de internationale orde. Nationalisme versterkte wel het opkomende liberalisme, terwijl het streven naar meer vrijheid en invloed voor burgers op zijn beurt een gunstige groeifactor voor datzelfde nationalisme bleek te zijn. Griekenland en België konden daardoor in 1829, respectievelijk 1830 zelfstandig worden zonder dat er ernstige barsten ontstonden in de samenwerking van de bondgenoten in beide allianties. Dat gebeurde ook

niet door de Poolse Opstand van 1830-1831 die door Rusland met harde hand werd neergeslagen.

In 1848 barstte de bom. Eerst in Parijs, daarna in Duitse staten en vorstendommen, in Oostenrijk en Hongarije, in Italië. Oproer en onrust was er in wat nu Italië heet, in Zweden en Nederland. Autoritaire regimes moesten toegeven aan liberale eisen. Deze revoluties legden de bijl aan de wortel van de samenwerking van de postnapoleontische conservatieve regimes; de Krimoorlog maakte er definitief een einde aan.

In de tweede helft van de negentiende eeuw was nog steeds sprake van internationale evenwichtspolitiek. De verhoudingen in Europa waren echter veel minder stabiel dan eerder in de eeuw. Daaraan droeg het sterker wordend nationalisme in belangrijke mate bij. De geslaagde eenwording van de eeuwenlang verdeelde gebieden van de staten Italië (1861-1871) en Duitsland (1871) illustreren de ingrijpende veranderingen in deze decennia. Daartegenover staat de geleidelijke desintegratie van landen als Oostenrijk en het Ottomaanse Rijk. Politieke instabiliteit werd een bron van zorg. Er begon een ander tijdperk: dat van een belangrijker wordende liberale bourgeoisie en groeiend imperialisme. Het Europese machtsevenwicht kwam extra onder druk te staan door ambities van Frankrijk, Groot-Brittannië en Rusland om hun politieke en economische invloed ook buiten Europa uit te breiden.

De spits van de Russische buitenlandse politiek was al sinds tsaar Peter de Grote (1682-1725) naar het zuiden gericht. Rusland wilde zijn grondgebied naar en in de Kaukasus uitbreiden. Daarnaast wilde het havens aan de Zwarte Zee in handen krijgen, ijsvrije havens die het elders in het grote rijk node miste. Deze zogenaamde warm waterpolitiek leidde onvermijdelijk tot een serie oorlogen tussen Rusland en het Ottomaanse Rijk. Het Russische grondgebied breidde zich geleidelijk in zuidelijke richting uit. In 1774 verloor het Ottomaanse Rijk de Krim, die in 1783 op aandringen van tsarina Catharina II (1762-1796) werd geannexeerd. Dat besluit was voor de Ottomanen de casus belli voor een volgende oorlog met Rusland (1787-1792). Het Verdrag van Jassy dat in 1792 een einde maakte aan de Zevende Russisch-Turkse Oorlog, versterkte de Russische positie aan de boorden van de Zwarte Zee.

Weliswaar werden in de eerste helft van de negentiende eeuw nog twee oorlogen tussen beide rijken uitgevochten, maar grote territoriale verschuivingen deden zich daarin niet voor. Tot omstreeks 1852 leek het erop dat Rusland – in 1815 initiatiefnemer van de Heilige Alliantie – het Ottomaanse Rijk niet verder wilde vernederen. Dat rijk werd toen al ‘de zieke man van Europa’ genoemd. Die term was tekenend voor het verval van de staat die tot het eind van de zeventiende eeuw Europa ernstig had bedreigd. Daarnaast is het interessant te constateren dat negentiende-eeuwers het Ottomaanse of Turkse Rijk als een Europese mogendheid beschouwden. Het verlies van Griekenland en onrust in onder meer Egypte waren illustratief voor de afkalvende macht van de Ottomanen.

Naarmate de samenhang en afstemming binnen het Europees Concert verminderten, stegen de kansen voor Rusland om een succesvol expansiebeleid te voeren. De Russen hadden inmiddels een schat aan ervaring opgedaan in oorlogen tegen de Ottomanen en wisten dat de tijd rijp was om een grote slag te slaan. De zaken raakten in een stroomversnelling toen Lord Stratford de Redcliffe, de Britse ambassadeur in Constantinopel, herbenoemd in februari 1853 met carte blanche van zijn minister van Buitenlandse Zaken Clarendon, de Ottomanen bij voortduing aanspoorde niet toe te geven aan Russische eisen die versterking van hun invloed in het Ottomaanse Rijk met zich mee zou brengen. De Britse politiek was overigens verdeeld over de eigen opstelling in deze kwestie. Sommigen benadrukten het Russische gevaar of spraken hun afkeer uit van de Russisch-Orthodoxe Kerk. Anderen waren gematigder, zoals eerste minister Lord Aberdeen, en benadrukten het belang van vrede voor de internationale handel, van grote betekenis voor Engeland. Ook speelde angst voor aantasting van de Britse imperialistische belangen in het Midden-Oosten en Azië een rol. Daarom was van een heldere, doelgerichte Britse koers geen sprake. Feitelijk werd Groot-Brittannië min of meer de Krimoorlog 'ingerommeld'.

Tot februari 1853 hadden de Britten geen behoefte aan ingrijpen in en rond de Zwarte Zee, hoewel ze net als de Russen grote economische belangen hadden bij het wel en wee van het Ottomaanse Rijk. Daarom volgden ze intensief de strijd tussen dat rijk en Rusland die in de zomer van dat jaar uitbrak. In de volgende maanden wonnen de aanhangers van een fellere anti-Russische koers terrein, ondersteund door de pers. Er gebeurde toen ook iets dat bepaald niet voor de hand lag, namelijk nauwe samenwerking tussen Engeland en Frankrijk, een nadrukkelijke wens van Napoleon III. Beide landen waren weliswaar lid van de Grote Alliantie, maar van een hartelijke samenwerking tussen de voormalige vijanden uit de Napoleontische oorlogen van een halve eeuw eerder was tot dan toe geen sprake. Op 28 maart 1854 kozen Frankrijk en Groot-Brittannië echter partij voor het Ottomaanse Rijk door de oorlog aan Rusland te verklaren.

Die oorlogsverklaringen waren niet ingegeven door compassie met de Ottomanen, maar door eigenbelang. In de tweede helft van de negentiende eeuw werd de Oosterse Kwestie een acuut vraagstuk. Die ging over de vraag wie er met de buit van de eventueel uiteenvallende Ottomaanse staat aan de haal zou gaan. De Oosterse Kwestie beïnvloedde daardoor vooral de verhoudingen tussen Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland. Machtspolitiek en economische belangen speelden voor hen de hoofdrol. Ook Pruisen raakte, zij het op afstand, bij de Oosterse Kwestie betrokken. Dat gold in sterkere mate voor Oostenrijk dat deels grensde aan Osmaans territorium, uitbreiding van de Oostenrijkse invloed was niet ondenkbaar. De vorstendommen en territoriale heersers op de Balkan hoopten op grotere zelfstandigheid, los van de Osmanen. Daarnaast waren Rusland en Oostenrijk beducht voor het verlies aan stabiliteit in Oost-Europa en rond de Zwarte Zee.

De Britten lieten zich in hun beleid steeds meer leiden door hun al eerder genoemde imperialistische belangen. Zij zagen kansen om hun politieke en economische invloed in Brits-Indië en elders in de wereld niet alleen veilig te stellen, maar ook uit te breiden.

Gelegen aan de Middellandse Zee, waren voor Frankrijk ontwikkelingen op de Balkan en rond de Zwarte Zee van directe politieke en militaire betekenis. Hoewel Napoleon III, de neef van de grote Napoleon en sinds 1852 zelf ook keizer, weinig gevoel had voor de complexe godsdienstige spanningen die mede aan de Krimoorlog ten grondslag lagen, greep hij deze gelegenheid aan om de Franse belangen nadrukkelijk te dienen. In 1855 besloot Sardinië, gedreven door de wens het naar eenheid strevende Italië ook internationaal op de kaart te zetten, zich eveneens bij het anti-Russische kamp aan te sluiten.

De Krimoorlog was meer dan een keerpunt in de internationale politiek. Zonder gêne werd gevochten om uitbreiding van de macht en invloed van het eigen land. Het Ottomaanse Rijk zocht steun bij Frankrijk, waar Napoleon III met de mond beled geen vergroting van zijn macht na te streven, juist anderen zouden hun invloed in het Middellandse Zeegebied willen vergroten. In werkelijkheid speelde 'het opeisen van de Franse plaats onder de zon' wel degelijk een grote en gevaarlijke rol in dit wijdvertakte conflict.

Deze machtspolitieke ontwikkelingen leidden tot een oorlog op wereldschaal. De naam van de oorlog suggereert dat alleen de Krim strijdtonel was, maar er werd ook gevochten in de Kaukasus. In de Oostzee en Witte Zee werden Russische havens en versterkingen aangepakt. In het Verre Oosten raakten China en Japan bij de oorlog betrokken. Die twee landen werden door westerse mogendheden gedwongen hun grenzen open te stellen. De grootste brandhaarden lagen echter in Europa en in de directe omgeving van dit continent: de Zwarte Zee, omringd door de Balkan, Rusland en het Ottomaanse Rijk.

Waarom lagen de belangrijkste strijdtonelen juist daar? Rond de Zwarte Zee en in de Kaukasus was sprake van een confrontatie van de islam met het oosters-orthodoxe christendom en gebruikte de Russische regering het opkomende panslavisme om de eigen religieuze en politieke invloed uit te breiden, ten koste van het Ottomaanse Rijk. De lont in dit kruitvat bevond zich in het verder weg gelegen Jeruzalem, de heilige stad voor zowel joden, moslims als christenen. Daar botsten culturen en godsdiensten met elkaar. Religie ontstak een explosief mengsel van nationalisme, nationale hysterie, machtspolitiek, economische belangen en religieuze eisen. Meningsverschillen over het beheer van de heilige plaatsen in Palestina werden door politici en kerkleiders aangegrepen om bestaande spanningen op de spits te drijven.

Aanleiding en oorzaak van de Krimoorlog lagen zeker op godsdienstig en cultureel terrein, maar in de praktijk waren de Oosterse Kwestie en machtspolitiek belangrijker. De grote mogendheden bepaalden hun standpunt en eventuele bondgenootschappen in deze bloedige oorlog uiteindelijk op grond van

hun taxatie wat de gunstigste geopolitieke en economische uitkomst voor hun eigen land zou kunnen zijn. De Oosterse Kwestie bepaalde niet alleen de verhouding tussen Frankrijk, Sardinië, Groot-Brittannië en Rusland, maar was ook van invloed op het beleid van Pruisen, Oostenrijk en de Balkanstaten. Daarbij kwam dat in grote delen van Europa een afkeer bestond van het Russisch despotisme en angst voor de grote ‘beer’, het allesverslindende monster dat het grote tsarenrijk leek te zijn. Ook inschattingsfouten speelden een rol, zoals die van tsaar Nicolaas I die in 1844 na een bezoek aan Londen in de veronderstelling verkeerde dat Engeland hem zou steunen in zijn politiek tegenover het Ottomaanse Rijk. Een vergissing met grote gevolgen.

Dat was de gecompliceerde internationale situatie toen de strijd om de heilige plaatsen in Palestina escaleerde en Russische troepen in juli 1853 de vorstendommen Walachije en Moldavië binnenvielen, tegenwoordig streken in Roemenië. Het negentiende-eeuwse Moldavië mag niet verward worden met de huidige zelfstandige republiek Moldavië ten noordoosten van Roemenië. De vorstendommen behoorden in naam tot de invloedssfeer van het Ottomaanse Rijk. Het duurde nog drie maanden voordat de Ottomaanse sultan de Russen de oorlog verklaarde. Het bewind in Constantinopel was niet uit op een nieuwe confrontatie met de noorderbuur, maar stond wel onder zware binnenlandse religieuze en buitenlandse politieke druk. Deze pressie bracht de Hoge Porte – de westerse naam voor de centrale regering van het Ottomaanse Rijk – beleidsmatig in een spagaat. Vanuit orthodox-islamitische hoek werd fel geprotesteerd tegen de ‘Russische minachting voor de islam’ en om actie gevraagd. Er was van die kant al veel kritiek op de Tanzimat (hervormingen) van sultan Abdülmeccit I (1839-1861), vooral de gelijke behandeling van de onderdanen van de sultan, ongeacht hun godsdienstige gezindheid, viel lang niet bij iedereen in goede aarde. Maar juist deze hervormingen eisten Engeland en Frankrijk van de Ottomanen in ruil voor steun.

Aanvankelijk leek het conflict zich tot een van de haast traditioneel geworden Russisch-Turkse oorlogen te ontwikkelen, maar in 1854 schaalde het op tot een grote oorlog toen ook Frankrijk en Groot-Brittannië partij kozen voor de Ottomanen en zich tegen Rusland keerden. Uiteindelijk ontbrandde in de jaren 1853-1854 een wereldoorlog, zonder dat die naam ooit gemunt werd voor dit conflict. Voor de eerste keer in de geschiedenis werd op wereldschaal gevochten, zij het in veel geringere mate dan tijdens de twee oorlogen die wel die naam kregen. Overigens is het begrip wereldoorlog aan een zekere inflatie onderhevig. Ook een oorlog van vier eeuwen werd in 2018 ‘de allereerste wereldoorlog’ genoemd. Dick Harrison, schrijver van *De Dertigjarige Oorlog*, gaf deze ondertitel aan zijn recent verschenen werk. Hoe bloedig deze tussen 1618 en 1648 uitgevochten oorlog ook was, hoe omvangrijk de schaal ervan, de vergelijking met moderne wereldoorlogen gaat alleen al vanwege de gebruikte middelen en methoden mank.

Net als in de latere wereldoorlogen was de Krimoorlog een strijd met moderne middelen. Er werd gebruikgemaakt van loopgraven, lichte geweren, drijvende batterijen en ontplofende granaten, bewapende stoomschepen, er waren guerrilla-acties en kanonnen die effectiever waren dan ooit. De schaalgrootte is eveneens terug te vinden in de aantallen doden: honderdduizenden, in totaal ruim zeshonderdduizend.

Deze oorlog was ook de eerste in de geschiedenis waarin de media een nadrukkelijke rol speelden. Zo werden Britse politici opgejaagd door felle anti-Russische artikelen in de dagbladpers. De uitvinding van de elektrische telegraaf (rond 1835) maakte het mogelijk dat nieuws over gebeurtenissen op het slagveld al na zeer korte tijd de hoofdsteden en de redacties van kranten bereikte, dus ook het publiek. Vanaf nu was oorlog niet meer een ver-van-ons-bedshow, maar een actuele gebeurtenis waarop snel kon worden gereageerd.

In de volgende bladzijden wordt deze ‘vergeten wereldoorlog’ beschreven. Een gecompliceerde werkelijkheid die opvallend contrasteert met de geschiedenis van Nederland in dezelfde jaren. Een land dat door het uiteenvallen van het Verenigd Koninkrijk in 1839 een kleine natie was geworden en daarnaar ook handelde. Nederland koos bewust voor een rol als neutrale staat. Een rol die eigenlijk niet zo slecht uitkwam, want er waren economische belangen bij alle strijdende partijen, in het bijzonder bij Rusland, waar Nederlanders miljoenen gulden hadden geïnvesteerd en belegd. Bovendien was het koningshuis Russisch gezind, niet verwonderlijk gezien het huwelijk van koning Willem II (1840-1849) met Anna Paulowna, de zus van tsaar Nicolaas I. Koningin Sophie, de eerste vrouw van Willem III, was een opvallende uitzondering. Dat blijkt uit een aantal citaten in hoofdstuk 7.

Wie de vaderlandse pers in de jaren veertig en vijftig van de negentiende eeuw bestudeert, ontdekt dat Nederland tijdens de Krimoorlog op zichzelf gericht was en in ontwikkeling achterliep. Dat gold echter niet voor communicatie en vervoer. De aanleg van spoorwegen en telegraaflijnen liep in de pas met ontwikkelingen elders in Europa. Samen met nieuw gebouwde postkantoren zorgden deze moderniseringën ervoor, dat men goed geïnformeerd werd over rampen elders in de wereld. De vaderlandse pers berichtte met regelmaat over de Krimoorlog, dat wil zeggen: men citeerde veelvuldig uit buitenlandse bladen. Er is één opvallende eigentijdse Nederlandse publicatie over de Krimoorlog: het werk van Tobias van Westrheene Wzn. (1825-1871), *De oorlog tussen Rusland, Turkye en de Westersche Mogendheden in het midden der negentiende eeuw*, in drie delen uitgegeven in de jaren 1855-1856. Deze publicist en kunstenaar, lid van het Haagse Kunstenaarsgenootschap Pulchri Studio, gaf in dit boek een gedetailleerd verslag van de gebeurtenissen. Hij moet over goede contacten en uitgebreide inzage in de buitenlandse pers hebben beschikt, om zo’n informatief boek te kunnen schrijven.

Krimoorlog maakt duidelijk dat de actuele situatie op de Krim, in Oekraïne en in de Kaukasus, en het huidige buitenlandse én binnenlandse beleid van de Russische Federatie alleen maar te begrijpen zijn tegen de achtergrond van een lange voorgeschiedenis waarin de Krimoorlog een prominente rol speelt.

Observaties van tijdgenoten en ooggetuigen als Lev Tolstoj, deelnemers aan de strijd als de Engelse schout-bij-nacht in Ottomaanse dienst Adolphus Slade en citaten uit vooral Nederlandse kranten en andere bronnen, brengen de oorlog dichterbij en geven nog meer reliëf aan het verhaal over deze oorlog.

In tegenstelling tot de andere delen van de serie *Oorlogsdossiers*, ontbreekt in dit boek een overzicht van lieux de mémoire, eenvoudigweg omdat er in Nederland geen enkele fysieke herinnering aan deze wereldoorlog avant la lettre te vinden is. De Krimoorlog heeft echter in Nederland wel degelijk een diepe indruk achtergelaten, zoals blijkt uit hoofdstuk 7 waar beschreven wordt dat een flink aantal dorpen en buurtschappen namen kregen, gerelateerd aan de Krimoorlog. Ook in het in zichzelf gekeerde Nederland van de jaren vijftig van de negentiende eeuw, kon men zich niet afsluiten voor de werkelijkheid van het grote wereldconflict dat de Krimoorlog was.

We danken mevrouw drs. Ellen van de Vrugt, oud-landbouwwaad in onder andere Oekraïne en Tsjechië voor het doornemen van en adviseren over onze tekst. Uiteraard blijft deze geheel voor onze verantwoording.

Tot slot, gezien de omvang van het boek was het niet mogelijk alle militaire acties van de oorlog te beschrijven, we beperkten ons tot de belangrijkste. De bibliografie bevat tal van verwijzingen naar boeken die nog meer details geven.

Maartensdijk/Harderwijk, najaar 2018

Anne Doedens en Liek Mulder